

EDİTÖR

Doç. Dr. İsmail ÇELİK

**FELSEFE
GRUBU
EĞİTİMİ**

Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler

**ARALIK
2024**

İmtiyaz Sahibi / Yaşar Hız
Yayına Hazırlayan / Gece Kitaplığı
Birinci Basım / Aralık 2024 - Ankara
ISBN / 978-625-388-121-4

© copyright

2024, Bu kitabın tüm yayın hakları Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com / gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Büro
Sertifika No: 42488

**FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ
ALANINDA ARAŞTIRMALAR VE
DEĞERLENDİRMELER**

EDİTÖR

Doç. Dr. İsmail ÇELİK

gece
kitaplığı

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA MİLLET KONUSU: İÇTİMAİYAT DERSLERİ

Beyhan ZABUN 7

BÖLÜM 2

FELSEFE GRUBU EĞİTİMİNDE DEĞERLER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ

Aylin ARSLAN 15

BÖLÜM 3

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA DEVLET KAVRAMI: İÇTİMAİYAT DERSLERİ

Beyhan ZABUN 39

”

BÖLÜM 1

CUMHURİYETİN İLK
YILLARINDA SOSYOLOJİ
DERS KİTAPLARINDA MİLLET
KONUSU: İÇTİMAİYAT DERSLERİ

Beyhan ZABUN¹

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-8974-9103,
bzabun@gazi.edu.tr

Türkiye’de Sosyoloji Öğretimi

Sosyolojinin Türkiye’ye gelişi Batıda ortaya çıkışına paralel olarak geç sayılmayacak bir dönemde olmuştur. Bilim olarak zikredilmesi, Batıdaki tartışmaların takip edilmesi, entelektüel düzeyde gündem olması bakımından Osmanlı’nın yıkılışı ve Cumhuriyetin kuruluşu süreci sosyolojinin ülkemizde gelişimi için önemli tarihsel bir kesittir. Bu çalışmanın konusu olmaksızın, sosyolojinin ortaya çıktığı Avrupa’nın yaşadığı toplumsal süreçlerle Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecinde sosyolojinin ülkemize gelmesi, bilimin erken dönemde yer bulması bakımından önem arz etmektedir. Bu durum sosyolojinin öncelikle entelektüel mecralarda, sonrasında yüksek öğretimde ve en son olarak ortaöğretimde ders olarak müfredata eklenmesi olarak gerçekleşmiştir. Değişik yazarlar bu öğretimin orta ya da yüksek eğitim düzeyinde mi başladığı konusunda farklı bilgiler vermekle birlikte sosyoloji dersinin sistemli biçimde lise programlarına girişinin Cumhuriyet’in ilanından sonra olduğunda birleşmektedirler. Ziya Gökalp, 1910-11 yıllarında Selanik’teki İttihat ve Terakki İdadisi’nde içtimaiyat dersleri vermiştir. Niyazi Berkes’e göre ise, sosyoloji öğretimine 1912’de İstanbul Üniversitesi’nde Sosyoloji kürsüsünün kurulmasıyla başlanmıştır (Tan, 1987: 167). Bu bağlamda Durkheim ekolünün temsilcisi olarak Ziya Gökalp’in sosyolojinin ülkemize gelişi, gelişimi, yüksek öğretimde ve orta öğretim programlarında yer alması bakımından önemi vurgulanmalıdır.

Cumhuriyetin kuruluşunun hemen ardından ortaöğretim programlarının belirlenmesinde felsefe ve psikoloji ile birlikte sosyolojinin ders programlarında yer aldığı görülmektedir. Derslerin programda yer alması dönem özelliği bakımından derslere verilen önemi de ayrıca ortaya koymaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, 1924 yılında sosyolojinin “İçtimaiyat” adıyla ve felsefenin yanı sıra liselerle, muallim mektepleri programına alındığı görülmektedir. Sosyolojinin ortaöğretime girmesinde Ziya Gökalp’in önemli rolü vardır (Tan, 1987: 168).

Sosyolojinin “İçtimaiyat” adıyla 1924 orta öğretim programlarına alınmasının gerekçesi, Lise müfredat programı amaçlarının yer aldığı, program gerekçesinin temellendirildiği Esbab-ı Mucibe Layıhasında şöyle ifade edilmiştir:

Felsefe derslerinde eski programla bu program arasındaki esaslı fark içtimaiyatın eklenmesi ve on birinci sınıfın edebiyat şubesinde felsefi konular çerçevesinde çeşitli meselelerin öğretilmesine gerek görülmesidir. Burada daha önceki programlarda felsefenin müstakil bir ders olarak varlığı görülmektedir. Felsefeden ayrı sosyolojinin eklenmesi ise programın bu bakımdan ayırt edici yönüdür. Programı düzenleyen kurul, ikinci devre, öğrencisinin toplumsal sorunlar üzerinde düşünmesini, onların birey üye-

rindeki etkilerinin bilinmesini ve evrim hakkında fikir edinilmesini gerekli görmüştür. Gerekçedeki vurgular bilim olarak sosyolojinin amaç ve işlevi ile doğrudan örtüşürken toplumsal değişme ve gelişme anlamında evrim vurgusu ayrıca önemlidir. Bu noktada evrim kavramının özellikle vurgulanması, Osmanlı'nın yıkılması, Cumhuriyet'in kurulması yeni bir toplum ve ulus yaratma sürecinin politik yaklaşımı ile doğrudan ilgilidir.

Programda ayrıca derslerin ayrı ayrı okutulması hukuki ve iktisadi konuların birbirleriyle ilişkisi gösterilmezken şimdi bunların birer sosyal kurum olmaları nedeniyle birbirlerine olan etkileri özellikle gelişme evreleri öğrenciyi öğretecek ve toplumun gelişimiyle birlikte bunların da değişim hakkında yeterli fikir ve bilgi vereceği belirtilmiştir (Tan, 1987: 168).

Programın tarihi (1924) dikkate alındığında Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda sosyal olaylar hakkında gençlerin bilgilendirilmesi doğrultusunda sosyoloji dersinin Lise müfredat programına alınması önemlidir. Ayrıca dersin amaçları arasında belirtilen “öğrencinin toplumsal sorunlar üzerinde düşünmesi” ibaresi yeni kurulan Türk devletinde sosyal olaylara bilimsel anlamda önem verildiğinin de göstergesidir.

Sosyoloji öğretiminin amaçları Cumhuriyetin kuruluşundan sonra düzenlenen ortaöğretim programının içinde düzenlenirken, 1. Heyet-i İlmiye'de Ziya Gökalp'ın etkisiyle ilk kez “içtimaiyat adıyla liselerde ve muallim mekteplerinde sosyoloji dersine yer verilmiştir (Tan, 1988:168).

İlk Sosyoloji Dersi Öğretim Programı (1924)

1924 sosyoloji dersi öğretim programı bir konu listesi şeklinde değerlendirilebilir. Hazırlandığı yıl dikkate alındığında program geliştirme şekil, yöntem ve sistematığının olmaması doğaldır. Yine de program gerekçesi, amaçlar ve konu başlıkları sistematik olarak ortaya konmuştur.

Programı düzenleyen kurul programın amaçlarını;

- Öğrencilerin toplumsal sorunlar üzerinde düşünmesini ve evrim hakkında fikir edinmelerini sağlamak,
- Hukuksal ve ekonomik sorunların birbirleriyle ilişkilerinin gösterilmesi, birbirlerine etkilerinin gösterilmesi ve toplumun gelişmesiyle birlikte bunlarında nasıl değişeceği hakkında bilgi vermek,

şeklinde ortaya koymuştur. Program değişiklik göstermeksizin 1935'e kadar devam etmiştir.

Ülkemizde yükseköğretim ve çerçevesi ve kapsamından seviyeye uygun olarak ortaöğretimde yararlanmak için belirlenen ilk kitaplardan birisi Mehmet İzzet tarafından Türkçeye çevrilen “İçtimaiyat Dersleri” kitabıdır. Bu kitap A. Hess ve A. Gleyze'nin Fransız öğretmen okulları için yazdığı *Notions de Sociologie* adlı el kitabından çevrilmiştir. Çeşitli yazarlar,

Fransız sosyoloji ders kitaplarının bizdeki lise öğretimi için yetersizliğini vurgulamışlardır. İ.H. Baltacıoğlu'na göre bu kitapların yazarları uzman değillerdir (Tan, 1987; 175).

Ders kitaplarının önemi dikkate alındığında yazarların uzman olması dışında sosyoloji gibi bir dersin kitabının başka dilde yazılmış bir çeviri eser olması bazı sorunlara yol açabilir. Örneğin Fransız okulları için yazılmış bir kitapta kendi toplumumuzla ilgili bilgiler bulmak pek mümkün olamayacaktır. Toplumsal yapı, kültür, toplumsal değişimin kendi toplumundaki görünümünün içerikte yer almaması temel bir sorundur.

Tan (1987, 176)'a göre, Hilmi Ziya Ülken ise bu kitapların liselerde izlemek istediğimiz öğretim biçiminden oldukça farklı bir temele dayandığını belirtmektedir Ülken'e göre öğretmen okullarında sosyoloji eğitim ve ahlak uygulamalarıyla birlikte bilimselleştirilmiş bir yurt bilgisi niteliğinde olup ilkökul öğretmenlerine çalışma alanında yarar sağlayacak ulusal ve insancıl bilgiler verme amacını izler. Halbuki liselerde istenen toplumsal sorunların incelenmesine giriş yapmak, yani özellikle bilimsel bir amaçtır.

1924'te sosyoloji, öğretim alanına girince farklı ders kitapları yazma gereği duyulmuştur. 1927 yılında Bonafouce tarafından yazılan ve Türkçeye Necmettin Sadak tarafından çevrilen içtimaiyat ders kitabı, 1930 yılında M. Servet'in yazdığı Felsefe ve İçtimaiyat adlı kitap ise yardımcı kitap olarak Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Arslanoğlu, 2001;68).

Felsefe grubu dersleri ders kitaplarının kapsamlarının çözümlendiği çalışmalar incelendiğinde literatürde şu çalışmalar dikkat çekmektedir. (Duman, 2018, s. 619; Demiralp, Duman, & Arslan, 2023). (Duman E. Z., ve diğerleri, 2024; Duman E. Z., ve diğerleri, 2024; İlkel & Duman, 2024). Mantık dersi öğretim programlarına göre yazılan mantık ders kitapları ile ilgili çalışmalar: (Duman & Demircioğlu, 2013; Duman & Küçükşabanoglu, 2017; Duman & Başerer, 2017; Duman E. Z., 2019; Duman, 2018; Duman, 2019). Mantık dersi ve zeka oyunları ile ilgili yapılan çalışmalar: Duman ve Petek (2022); Duman, Arslan, & Küçükşabanoglu (2023); Duman (2023)'dır. Mantık ders kitabında değerlerin analizine dair yazılar ise: Duman & Küçükşabanoglu (2017); Duman ve Arslan (2022); Demiralp, Duman, & Arslan (2023)'in çalışmalarıdır. Aynı şekilde Arslan(2023)'ün sosyal bilimler lisesinde okutulan sosyoloji ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu açısından incelenmesi, Arslan ve Duman (2024)'ün sosyal bilimler lisesinde okutulan sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi adlı çalışmalarının yer aldığı görülmüştür.

KİTABIN KÜNYESİ:

YAZARLAR: A. GLEYSE, A. HESSE

ÇEVİREN: MEHMET İZZET

YAYIN YILI: 1927

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI, 1 NOLU YAYIN

Kitap 5 bölüm ve 22 alt başlıktan oluşmaktadır. Kapsamı yazıldığı döneme göre değerlendirilmesi kaydıyla kitap genel sosyoloji ve kurumlar sosyolojisi yaklaşımı ile yazılmıştır. Kitabın içerik sistematığı şu şekildedir:

- İctimai Hayatın İnsan Üzerine Nüfuzu
- İktisadi İctimaiyat
- Aile
- Siyasi İctimaiyat
- Millet
- Devlet
- Din, İlim, Sanatlar

Kitapta kapsamlı bir kuramsal içerik dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım bütün konu başlıklarında ayrıntılı olarak görülmektedir. Aynı şekilde ele alınan tüm konular, kitabın yazıldığı dönem özelliklerine göre tarihsel bir nitelik göstermektedir. Bu noktada bugün artık genel sosyolojinin konusu olmayan, daha spesifik sosyoloji alt dallarının sınırlı konuları olan ekonomi konuları başlıkları kitapta dikkat çekmektedir. Ayrıca ulus devletlerinin teşekküllerinin devam ettiği tarihsel bağlamda devlet ve millet üzerine teorik ve toplumsal tartışmalar kitapta kapsamlı olarak yer almaktadır.

Millet ve Milliyet Prensibi

Kitapta bağımsız bir bölüm olarak ele alınan millet ve milliyet kavramları, kavramsal, kuramsal ve tarihsel olarak kapsamlı ve sistematik olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda kitabın yazıldığı dönemin dünyada süregelen devrimsel değişiklikleri örnekler olarak çözümlenmiştir. Millet tasavvurunu asıl sorun olarak kavramsal çözümleyen Gleyse ve Hesse toplumların bütün yönleri ile tasnif ettikleri önceki bölümde milletin bu yapılarından bağımsız bir oluşum olduğu, bu bakımdan milletin ne olduğundan çok, nasıl teşekkül ettiği sorusunun sorulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bakımdan ilk tartışma teorik bir tartışma olarak ırk ve milleti eş olarak ele alan yaklaşımın eleştirisi olarak ortaya konmuştur.

Tarihsel ve antropolojik, kuramsal ırk tartışmalarının ardından “İrk karanlık bir kavramdır” önermesi ile saf ırkın olmadığı, bunun milletin oluşumu için tek başına dayanak olamayacağı saptaması ortaya konmuştur.

Millet dil birliği üzerine kurulmuştur, temel önermesinin çözümlendiği ikinci başlıkta dilin kendi varlığının ve toplumsal yönlerinin özellikleri ortaya konmuştur. Dilin ırkla bazı toplumlar için doğrudan bazı toplumlar için dolaylı belirleyici yönünün de belirsizlikler ortaya koyduğu örneklerle ele alınmıştır. Tarihi, siyasi, toplumsal diğer olayların belirleyiciliğinde dilin ortak olmasının duygu ve amaçların ortak olmaması durumunda milleti oluşturmadığı örneği, Mısır ve İrlanda üzerinden somutlaştırılmıştır. Milletin tek unsura ya da basite indirgenemeyeceğini temellendirmeye çalışan yazarlara göre,

“Millet basite ircaı mümkün olmayan asli vakadır, millet irkı yaratır, yoksa ondan neşet etmez, keza millet müşterek lisanın temelidir, lisan ise iştiraki milleti yaratmaya yetmez”. Bu saptamalardaki bazı unsurlar güncel bilimsel önermelerle örtüşmemektedir. Örneğin milletin ırkları yarattığı iddiası antropolojik olarak dayanaksızdır. İrk insan türü için antropolojik, biyolojik bir olgudur. Millet ise tarihsel, toplumsal bir olgudur.

Milletin oluşumunda coğrafi muhitin tesirinin çözümlendiği başlıkta klasik coğrafyacı ekollerin kuramsal yaklaşımları ele alınarak, coğrafya, iklim, bitki örtüsü özellikleri bu çevrede gerçekleştirilen etkinlikler ortaya konmuştur. Tarihsel faktörlerle birlikte toplumların buldukları yerlerde oluşturdukları medeniyetler ya da bütün dünyayı etkileyen göç hareketleri ile oluşan toplumsal yapılar da bu çerçevede ele alınmıştır. Coğrafyanın milleti oluşturduğu önermesinin kitabın yazıldığı dönemde fiziki coğrafya unsurları olarak ele alınan doğal sınırlar kuramının eleştirisi başlığında denizler, dağlar ve nehirler dünya coğrafyasından örneklerle somutlaştırılmıştır.

Millet: Milli Teşekkülün Hakiki Amilleri

Milletin oluşumunun gerçek belirleyicileri başlığı altında birleştirici bir hükümdarın milletini oluşturduğu iddiası tarihsel ve kitabın yazıldığı dönemdeki güncel olaylarla ele alınarak tartışılmış ve bunun milleti oluşturmaya tek başına yetmeyeceği ancak böyle bir liderin bu sürecin duygusal oluşumuna katkı sağlayabileceği ortaya konmuştur.

Dinin milletin oluşumunda bir unsur olduğu ancak aynı şekilde tek başına belirleyici olmadığına ele alındığı din nüfuzu başlığından dinin önceleri milliyetle örtüşük ifade edildiği, şimdi ise durumun böyle olmadığı belirtilmiştir.

Vatanperverlik duygusunun milleti oluşturan bir faktör olarak kitabın yazıldığı dönemin savaşlar, toplumsal çatışmalar bağlamında ele alındığı

tarihsel örneklerle ortaya konmuştur.

Kapsamlı bir şekilde milletin oluşumunda ekonomik hayatın etkisinin ele alındığı bölümde ulus devletlerin tarihsel, siyasal teşekküllerinde ekonominin rolü öncelikle gümrüklerin oluşumu olgusu analiz edilmiştir. Sanayi devrimi sonrası sürecin ulus devletlerin ekonomik oluşumları ile toplumun devlet himayesinde vatandaşlık temelinde örgütlenmesi milletin oluşumu için belirleyici olarak ortaya konmuştur.

Edebiyat ve lisanın etkisi başlığında, dil ve edebiyatın toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında belirleyici yönüne değinilmiştir. Aynı şekilde ortak ideallerin toplumun oluşumu ve milletin teşekkülünde bir kaynaşma hissi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda hürriyet başlığı altında diğer faktörlerden daha çok ortak duygu ve ideallerle, yaşanan ortak tarihsel deneyimle milletin oluşum dinamikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Son olarak milletin teşekkülünde ve vatanperverlik duygusunun oluşumunda okulun rolü başlığı altında, vatan, milli his, milli hayat kavramları kapsamlı bir şekilde ortaya konmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında genel olarak eğitimden özelde sosyal bilimler derslerinden ve sosyolojiden beklenen bir işlevle bir millete men-subiyet duygusu, devlet, yurttaşlık konularının sosyolojik olmaktan farklı bir yaklaşımla medeni bilgiler ve yurttaşlık bilgisi yaklaşıma ile ortaya konduğu kitap sosyolojik sistematigi bakımından önemli özellikler ortaya koymaktadır. Kitap genel sosyoloji, sosyoloji tarihi, antropoloji, tarih, iktisat konularının konunun gerektirdiği bir içerikle hazırlandığı bir kitaptır. Bu bakımdan bir sosyoloji kitabı olmasının yanında bir tarih kitabı niteliği de ortaya koymaktadır. Millet kavramının güncel sosyolojik tartışmalara yakın bir yaklaşımla ele alınması, kuramsal, kavramsal tartışmalar, bu tartışmaların tarihsel örneklerle somutlaştırılması bakımından önemli bir kapsam ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Arslanoğlu, İ. (2001). Ortaöğretimde Sosyoloji Ders Kitapları, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, sf: 67-80.
- Aslan, G. (2023). Sosyal bilimler lisesinde okutulan sosyoloji ders kitaplarının öğretim programına uygunluğu açısından incelenmesi, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 12(3), 28-37.
- Aslan, G.&Duman, E. Z. (2024). Sosyal bilimler lisesinde okutulan sosyoloji 1 ve sosyoloji 2 ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(5): 829-836. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13844472>
- Demiralp, N., Duman, E. Z., & Arslan, A. (2023). Ortaöğretim Coğrafya Ve Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Analizi. *Atlas Journal*, 34-56.
- Duman, E. Z. (2018). 1952’de Ortaöğretim İçin Kabul Edilen Mantık Terimlerinin Mantık Ders Kitaplarına Yansımaları Ve Terimlerin Karşılaştırılması. *Eğitim Bilimleri Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar* (S. 239-246). İçinde Ankara: Gece Kitaplığı.
- Duman, E. Z. (2019). 1952-1965 Dönemi Ortaöğretim Mantık Ders Kitaplarında Tarihte Metot Konusu. *Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar* (S. 17-36). İçinde Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, E. Z. (2019). Güncellenen Ortaöğretim Ders Kitabında Mantığa Giriş Ünitesinin Değerlendirme Sorularının Mantık Dersi Öğretim Programı Kazanımlarına Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme. *Felsefe Grubu Eğitimi Üzerine Yazılar* (S. 37-56). İçinde Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2022). Ortaöğretim Mantık Ders Kitabında Değerlerin Analizi. E. Z. Duman İçinde, *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar* (S. 151-170). Ankara: Nobel.
- Duman, E. Z., & Başerer, D. (2017). Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Mantık Ders Kitaplarında Biyoloji Teorileri Ve Pozitivizm Etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 267-286.
- Duman, E. Z., & Demircioğlu, A. (2013). 1935 Ve 2009 Mantık Öğretimi Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Mantık Kavramlarının Karşılaştırılması. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* , 33-42.
- Duman, E. Z., & Küçükşabanoglu, Ö. (2017). 2009 Mantık Dersi Öğretim Programına Göre Yazılan Mantık Ders Kitaplarında Örtük Müfredat. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* , 19-25.
- Tan, M. (1987). Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi, Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, T.E.D. Yay. Ankara, sf.167-191.

”

BÖLÜM 2

FELSEFE GRUBU EĞİTİMİNDE DEĞERLER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ

Aylin ARSLAN¹

¹ Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi ABD, Doktora Programı, roseaylinarslan@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-3372-2109

GİRİŞ

Eğitim, yapısı gereği insan-dünya-bilgi ilişkisini kurar ve bu ilişkinin kurulmasına olanak sağlar. Büyük ölçüde bilgiye ve deneyime dayanan ve değer üreten bir varlık olarak insanın vazgeçilmez varlık koşuludur (Çotuksöken, 2008, s. 30). İnsan varlıksal olarak olanaklarını eğitim yoluyla geliştirebilirse hem kendisine hem de insanlığa karşı kendi başarılarını ortaya koyabilme bakımından katkıda bulunabilir (Cenan, 2016, s. 94). Yaşam boyu süren bir süreç olarak görülen eğitimin en önemli unsurlarından biri de hiç kuşkusuz okullarda verilen eğitimidir. Okullarda verilen eğitim, yalnızca bilgi verme ve bunun düzeyini ölçme işi değildir. Bireyleri ahlak ve değerlerden haberdar etme; kendi manevi ve kültürel unsurlarının yanında diğer kültürleri tanıma; çağın gerektirdiği bilgileri öğrenmelerini sağlama gibi çok çeşitli işlevleri vardır (Duman, Küçükşabanoğlu, & Demiralp, 2023).

Eğitim içinde bulundurduğu anlam itibarıyla en önemli insan faaliyetlerinden birisi olup, toplumların ilerlemesine de katkı sağlayacak temel taşlardan biridir. Aynı zamanda küresel olarak bir ülkenin geleceğinin şekillenmesinde de eğitim önemli bir paya sahiptir (Yıldırım, Saklan, & Yıldırım, 2016). Eğitim ayrıca toplumdaki kültürleme sürecinin de bir parçasıdır. İnsanın kişilik yapısı, içinde doğduğu ve yetiştiği kültür tarafından belirlenir. Her toplum kendi kültürünün özelliklerini yeni kuşaklara aktarır. Böylece insanın çocuk, genç ve yetişkin olarak kendi toplumuyla bütünleşmesi, toplum içinde, etkinlik kazanması ve yetişmesi sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı öğrenmeler kültürel özelliklerin yeni kuşaklara aktarılmasıyla gerçekleşir (Demirel & Kaya, 2007, s. 1). Dolayısıyla eğitim hem bireye hem de topluma yönelik bir yatırımdır.

Eğitim hem bireye hem de topluma hizmet üreten bir süreçtir. Çünkü eğitim sistemi toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara ve beklentilere cevap verebilmek için kurulmuştur. Ulusun tüm üyelerinin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, eğitim haklarını gerçekleştirmek ve devletin eğitimden beklediği yararları sağlamak için devletçe kurulan ve ülke düzeyinde yayılan eğitim örgütleri ve okullar bütünüdür (Döş & Atalmış, 2016; Erdem, 2021). Türk eğitim sistemi temel eğitimden yükseköğretime kadar uzanan bir yoldur. Bu yolda bireyler için; beden, zihin ve duygu gelişimlerini sağlayarak iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak, onlar için uygun bir yetişme ortamı yaratmak hedeflenmektedir. Böylece bir ülkenin gerek duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, bilginin üretilmesinde ve topluma hizmette önemli bir adım atılacaktır. Söz konusu adım Milli Eğitimin genel amaçlarında da “Türk milletinin bütün fertlerini; Atatürk milliyetçiliğine bağlı, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren, hür ve bilimsel

düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olan yurttaşlar olarak yetiştirmek hedeflenmektedir” (MEB, 2009a, s. 1) şeklinde belirtilmektedir. Bilgi çağının yaşandığı günümüzde eğitim sisteminin amacı; mevcut bilgiyi öğrenciye doğrudan aktarmak değil, bilgiye onların ulaşmalarını sağlamaktır. Bu da üst düzey zihinsel süreç becerilerini öğrencilere kazandırmakla gerçekleşir (Ayvacı & Türkođan, 2010). Sosyoloji, felsefe, psikoloji ve mantık derslerinin yer aldığı felsefe grubu eğitimi de öğrencilere sözü edilen becerileri kazandırmayı hedefler.

Psikoloji, Türk milli eğitiminin temel amaçlarında belirtilen özellikleri tanımlayan, bunların temelinde yatan nedenleri araştıran, onları açıklayan, bireyin bu özelliklere sahip olma dereceleri konusunda bilimsel tahminlerde bulunulmasını sağlayan ve gerektiğinde bu özellikleri değiştirebilen bir bilim dalıdır (MEB, 2009b, s. 3). Sosyoloji, öğrencilerin sosyolojik bir bakış açısıyla yaşadıkları toplumdan yola çıkarak, yaşadıkları toplumun milli ve manevi değerlerini özümseyen, kendi yaşadığı toplum ve diğer toplumlarla ilgili nesnel değerlendirmeler yapabilen farklı düşünce ve yeniliklere açık bireyler yetiştirmeyi hedefleyen bir bilim dalıdır (MEB, 2009c, s. 9). Mantık, öğrencilerin kendi düşünme yollarının farkına varmaları, doğru düşünme yollarını günlük yaşama aktarabilmeleri, düşünürken tutarlı olma becerisini kazanmaları, düşüncelerin tutarlılığını denetleyebilmeleri, günlük dili, mantık dili ile ifade edebilmeleri, çelişkili düşüncelere karşı farkındalık geliştirebilmeleri ve bilginin doğruluğunu temellendirebilmeleri noktasında özelliklerini geliştirebilmelerini amaçlayan bir bilim dalıdır (MEB, 2009a). Felsefe, öğrencilerin felsefi terminoloji hakkında bilgi sahibi olmaları, felsefi akıl yürütme becerilerini kullanarak felsefi sorulara verilen cevapları değerlendirmeleri, insan düşüncesinin felsefe tarihi boyunca ortaya koyduğu problemleri ve bunlara ilişkin çözümleri ana hatları ile kavramaları, felsefenin güncel hayatla ilişkisini kavramaları, tartışma kültürünü geliştirebilmelerini amaçlayan bir bilim dalıdır (MEB, 2018, s. 13). Ayrıca felsefe dersi öğretim programına bakıldığında 10 adet kök değerden (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) bahsedilmekte ve bu değerlerin, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alındığı görülmüştür. Bunun yanı sıra yapılan yeni dönem maarif modelinde ise 20 değerden (adalet, aile bütünlüğü, çalışkanlık, dostluk, dayanıklılık, dürüstlük, sorumluluk, sevgi, saygı, sağlıklı yaşam, özgürlük, sabır, estetik, mahremiyet, merhamet, mütevazılık, yardımseverlik, vatanseverlik, temizlik, tasarruf), 20 değere ait alt değerlerden ve alt değerlere ait diğer alt değerlerden bahsedilmiştir (MEB, 2024).

Milli eğitimin genel amaçlarında görüldüğü gibi benzer hedefler felsefe grubu derslerinin yer aldığı öğretim programlarında da mevcuttur.

Böylece felsefe grubu derslerinin kendi genel amaçları incelendiğinde öğrenciye kazandırılmak istenenlerin; özdenetimine sahip olma, kişilerarası iletişime açık olma, akıl ve mantık ilkeleri doğrultusundan düşünme ve fikirlerini beyan edebilme, yaşadığı çevrenin farkında olma, topluma veya değişen koşullara uyum sağlama, düşünme türlerine hâkim olma ve kullanabilme, farklı durumlar ve koşullar arasında bağlantı kurabilme ve karar verebilme gibi çeşitli bilgi ve becerileri kapsadığı görülmektedir. Ayrıca derslerin genel amaçlarının Türk millî eğitimin genel amaçlarıyla da örtüştüğü açıkça görülmektedir (Duman, Küçükşabanoğlu, & Demiralp, 2023).

Nesiller boyunca aktarılan kültür ve değerler, toplum içinde informal yolla aktarılabilirdiği gibi okullarda eğitim yolu ile de kazandırılabilmektedir. Bu süreç, değerlerin formal veya informal yolla öğretilmesi meselesini gündeme getirmiştir. Bu bakımdan formal yolla kazanımı sağlayan eğitimin, değerlerin toplum için önemi yadsınmamalıdır. Gerek örtük program aracılığıyla gerekse ana muhtevası itibariyle evrensel değerler veya milli değerler, kazanımlar arasında işlenmiştir (Duman & İlkel, 2023, s. 42) Türk toplumunda bu durum hem milli eğitim sisteminin genel amaçları arasında hem de felsefe grubu derslerinde kendini göstermektedir.

İnsan hayatının anlaşılması ve anlamlandırılması için çok önemli bir nitelik olan değer ile insan hem bizzatı hayatın anlamını hem de kendi hayatının anlam değerini ortaya çıkarır, dolayısıyla değer olmadan yaşamın anlaşılması ve anlatılması mümkün değildir. Değer kavramı; felsefeden, sosyolojiye, psikolojiden ekonomiye, antropolojiye kadar farklı disiplinler tarafından ele alınmış bir kavramdır. Değer kavramının ne olduğu konusunda farklı disiplinler tarafından farklı değer tanımlarının yapılması, söz konusu kavramın önemini belirgin hale getirmiştir. Özellikle sosyal bilimler literatüründe sıkça tartışılan konulardan biridir.

Değer kavramı çevrimiçi etimoloji sözlüğüne göre, İngilizce’de kullanılan *value* kelimesi Latince güç veya sağlık anlamına gelen *valor* kelimesinden türemiştir. 13. yüzyıl civarında kavram eski Fransızcada değer veya fiyat anlamına gelen *valoir* olarak ortaya çıkmıştır. 14. yüzyılın sonlarında, İngilizce *value* kelimesi bir şeyin değerli veya itibarlı bir şeyi belirtmek için kullanılmıştır. 15. yüzyılda ise Thomas More ütöpik bir yazıt yazıp en temel değeri hayat ve mutluluğun sunulduğu eşitlikçi bir toplumu ele alarak anlamlandırmış, bu ilk girişimden sonra da insani değerlere yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise değer kavramı başlı başına incelenen bir araştırma alanı olmuştur (Lijadi, 2019, s. 5). Değer kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ise sekiz anlamda; bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı; üstün nitelik; üstün nitelikleri olan kimse; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü; uğrunda belli bir

bedel ödenecek veya belli bir zahmet göze alınacak nicelik veya nitelikte olan; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı, olarak kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024).

Değer, insanı insan yapan özelliklerinden bir tanesidir. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak yapıp ettiklerinin yanında esasen değer yaratan bir varlıktır. Farklı dönemlerde farklı değerler yaratan insan, aynı zamanda bu değerleri kendi yaşamının da merkezine koymuştur. Bu bağlamda değer ne olduğunu tanımlayabilmek aslında insanı da tanımlayabilmenin öncülüdür (Günör, 2021, s. 84-85). İnsan, hayvan gibi günü gününe yaşayamaz; çünkü insanın hayatı belli amaçların, hedeflerin, planların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Yaşayabilmek için de bu hedeflerini gerçekleştirmelidir ancak insanın gerçekleştirilmesi gereken eylemlerini düzenleyen bir organa ihtiyacı vardır. Eylemlerin düzeni ise ancak insan bir değer organına, bir değer duygusuna sahipse mümkündür. İnsan ancak bir değer organı, değer duygusuna dayanarak istediklerini gerçekleştirebilir (Mengüşoğlu, 2017, s. 153). İnsan bireysel yönünün yanı sıra toplumsal yönü de olan bir varlıktır. Birey olması gibi başkası/öteki olması başka varoluşlarla birlikte bulunması da insanın bir diğer temel niteliğidir. Aynı zamanda insan, değer olma özelliğini içinde taşıyan, değer yargısını veren, dünya içindeki konumu ve anlamı itibarıyla değerlendirilmesi gereken bir varlıktır (Koç, 2023, s. 154-155).

Kullanılan tanımlara göre değer; iktisattan etiğe geçmiş bir terim olarak insan emeğinin ürünüyle, nesnelere ve parayla ilgili olup kullanım ve değiş-tokuş değeri anlamlarında kullanılır (Kuçuradi, 2018, s. 38). Değer; kabul edilen, istenen, faydalı olan ya da ilgi duyulan şeyin niteliğidir (Gökalp, 2021, s. 7); bireylerin kendileri de dâhil olmak üzere diğer insanları ve olayları nitelendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları bir ölçüttür (Schwartz, 1992, s. 1). Değer, bireylerin davranışlarına yön vermesinde ve onların kurallarının şekillenmesinde etkilidir (Ulusoy ve Arslan, 2014, s. 3) aynı zamanda karar verme veya tercih yapma durumunda kullanışlı olan bir yapıdır ve alternatifler arasında bir seçim söz konusu olduğunda ortaya çıkar (Bacanlı ve Dombaycı, 2012). Bunun yanı sıra değerler; uğrunda uğraşılması, çaba gösterilmesi, gerçekleştirilmesi gereken, benimsenen, önemsenen, insana atfedilen, yükletilen niteliklerken aynı zamanda bir toplumun bütününe kendi varlık, birlik ve işleyişini sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından gerekli oldukları kabul edilen genelleştirilmiş ilke ve inançlardır (Özlem, 2016, s. 78). Değerlerin felsefe grubu eğitiminde yer alan (sosyoloji, felsefe, psikoloji, mantık) alanlarla olan ilişkisini ise aşağıda yer alan tanımlarda görülebilir.

Değerlerin sosyolojik boyutunu ön plana çıkaran tanımlarda değerler; sosyolojinin çalışma nesnesi olan toplum doğrudan ya da dolaylı olarak

değerle ilişkilidir, bir toplumun diğer toplumdan farkı onun kendine özgü değerleri ile anlaşılır (Canatan, 2021, s. 31). Hatta değerlerin sosyoloji ile ilişkisini Marshall, “toplumun kendisi kısmen değerler aracılığıyla kurulduğu için değerleri incelemek sosyolojinin işidir” olarak belirtmiştir (Marshall, 1999, s. 134). Değer yargısını veren insandır ancak insana değer verebilme imkanını sağlayan ise tarihsel/kültürel ortamdır (Koç, 2023, s. 170); Hiçbir değer ve ahlak yargısı toplumdan bütünüyle bağımsız değildir. Bireyler onları içine doğduğu toplumda hazır bulur ancak onları yaşatır, geliştirir (Ural, 1998, s. 43); Birey, toplumsal yaşantısı devam ederken kendisi için kişisel bir değerler sistemi oluşturur, bu kişisel değerler sistemi bireyin içinde bulunduğu toplumun diğer üyeleriyle birlikte paylaştığı kültür tarafından biçimlendirilir (Bradshaw, Healey, & Rebecca, 2001, s. 127).

Değerlerin felsefi yönünü vurgulayan bir tanımda değer kavramı ayırtıcı bir biçimde şöyle ele alınmıştır: İnsanoğlu bir canlı olarak fizik dünyada, bir insan olarak ise metafizik dünyada yaşar. İnsanın içinde yaşadığı bu metafizik dünya ahlak ve değerler dünyasıdır. Etrafımızı çevreleyen fizik nesnelere bizden bağımsız olarak mevcut olduklarını kabul edebiliriz ancak bu tür nesnelere bizim için birtakım değerlerle birlikte anlam taşırlar. Dolayısıyla değer özelliği hem insana bağlı olarak mevcut olması hem de fizik nesnelere bilgisinden farklı özellikler taşımasıdır (Ural, 1998, s. 42). Felsefe alanında değer meselesi felsefenin her disiplini tarafından kendisine konu edilmiştir. Epistemolojiden etiğe, siyaset felsefesinden din felsefesine değin her bir felsefi disiplin değer kavramını sorgulamış, değer sınıflandırılmasını, anlamının ne olduğunu incelemiş ve insanın eylemlerini sorgulamıştır (Günör, 2021, s. 83).

Değerin psikolojik bir boyutuna vurgu yapılan bir tanımda ise; değer bir inanç olarak ele alındığında duygu ve bilgilerimizin uyumu olarak nitelendirildiği, değer tek bir inançla değil var olduğu alandaki birçok inancın birlikteliğiyle ortaya çıktığı, inancın soyut ve temel kavramı olarak kendini var ettiği dolayısıyla dünyaya ilişkin duygu, davranış ve bilgilerimizin birlikteliğinden yola çıktığı ve bu temelde incelendiği (Güngör, 1993, s. 19-20) vurgulanmıştır.

Değerin mantıkla ilişkisi ise öğretim programında yer şu ifadelerde görülebilir (MEB, 2009a): “Pek çoğumuz şu ya da bu yoldan edindiğimiz birtakım inançlara, fikir ve bilgilere sınıksız bağlıyız. Aslında bunlar çoğu kez sağlam bir dayanakta yoksundur. Ne eleştiriye ne de ciddi bir irdelenmeye karşı durabilirler. Mantık öğrenen kişi, bir inanç veya yargıyı doğru saymanın ne tür koşullara bağlı olduğunu görür.” Mantık her konuda açık-seçik düşünmeyi sağlayan, doğru düşünme için bir alet, araç olarak görülen bir disiplindir. Ve rasyonel veya mistik her türlü düşünme biçimleri arasında en soyut ve en genel olanıdır dolayısıyla hepsinin temelinde yer alır (Duman, 2019, s. 32); bilimlerin bilimi olarak değerlendirilen mantık

aynı zamanda diğer bilimlerin doğru bir şekilde öğrenilmesi için gerekli altyapıyı da hazırlayandır (Başerer, 2019, s. 78). Böylece değerlerin felsefe grubu eğitiminde yer alan (sosyoloji, felsefe, psikoloji, mantık) disiplinleriyle olan ilişkisini ön plana çıkaran farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı; Türkiye’de 2000-2024 yılları arasında felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizi ile ilgili kitap, kitap bölümleri, tam bildiri metinleri ve makaleleri incelemektir. Böylece felsefe grubu eğitimi alanında değerlerin inceleme alanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra felsefe grubu eğitimi alanında değer çalışmalarına yönelik yapılan araştırmalara daha kolay erişmek isteyen ve bu konularda araştırma yürütmek isteyen eğitimci ve akademisyenlere de ışık tutması açısından da söz konusu çalışma önem arz etmektedir. Ayrıca, felsefe grubu eğitimi alanında değer çalışmalarına yönelik araştırmaların analiz edildiği herhangi bir çalışmanın bulunmaması da söz konusu çalışmayı önemli kılmakta ve böylece çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurarak alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda incelenen 2000-2024 yılları arasında felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizi ile ilgili çalışmalar ise aşağıdaki başlıklara göre incelenmiştir:

1. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların dağılımı
2. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yayın türleri açısından dağılımı
3. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yayın türlerinin yayın yılları açısından dağılımı
4. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda felsefe grubu eğitimi disiplinlerinin yayın yılları açısından dağılımı
5. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda felsefe grubu eğitimi disiplinlerinin yayın türleri açısından dağılımı
6. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların değerlerin inceleme alanı açısından dağılımı
7. Araştırmaya dahil edilen çalışmalarda felsefe grubu eğitimi disiplinlerinin değerlerin inceleme alanı açısından dağılımı

İlgili alan yazınına bakıldığında felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizi üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Mantık ders kitabının değerler açısından değerlendirildiği çalışmalarda (Duman & İlkel, 2023; Demiralp, Duman, & Arslan, 2023; Duman & Arslan, 2022; Karaoğlan, 2021) metin ve görsellerdeki değerler tespit edilerek, ders kitabına yönelik olumlu ve olumsuz

görüşler belirtilmiştir. Felsefe ders kitabının değerler açısından değerlendirildiği çalışmalarda (Biçer, 2017; Demiralp, Duman, & Küçükşabanoglu, 2023; Kaya & Duman, 2024; Durakoğlu & Zabun, 2022; Duman & Arslan, 2023) ünitelerdeki değerler tespit edilerek görüş önerileri sunulmuştur. Felsefe dersi öğretim programının içeriğinin değerler açısından incelendiği çalışmalarda (Duman & İlkel, 2024; Manav, 2016a) dersi öğretim programında yer alan değerlerin ünitelere göre dağılımı tespit edilerek öğretim programına yönelik olumlu ve olumsuz görüşler belirtilmiştir. Psikoloji ders kitabının değerler açısından değerlendirildiği çalışmalarda (Yenen & Duman, 2024; Duman & Küçükşabanoglu, 2023) metin ve görsellerdeki değerler tespit edilerek, ders kitabına yönelik olumlu ve olumsuz görüşler belirtilmiştir. Sosyoloji ders kitabının değerler açısından değerlendirildiği çalışmada (Üstündağ Yıldırım, 2022) ünitelerdeki değerler tespit edilerek görüş önerileri sunulmuştur. Sosyoloji dersi öğretim programının içeriğinin değerler açısından incelendiği çalışmalarda ise (Zabun, 2021; Zabun, 2013) sosyoloji dersi öğretim programında yer alan değerlerin ünitelere göre dağılımı tespit edilerek hangi başlıklar altında yer aldığı örneklerle gösterilerek öğretim programına yönelik görüşler belirtilmiştir. Ayrıca literatür taramasında mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin ortaya konulması ve incelendiği (İlkel, 2023) bir çalışmaya rastlanmıştır.

Konuyla dolaylı olarak ilgili yapılan ve araştırmanın kapsamı dışında tutulan çalışmalar ise şu şekildedir: Sosyoloji alanında toplumsal değerlerin sosyolojik kuramlar ve çağın yeni gelişmeleri ışığında ele alınan çalışmalar (Özcan, 2022; Ersoy, 2018); ders kitaplarında yer alan değerlerin sosyolojik sınıflamasına yönelik çalışmalar (Zabun, 2022); değer kavramının sosyoloji literatüründen hareketle süreç içerisinde geçirdiği dönemeçlerin değerlendirildiği çalışmalar (Özensel, 2013); toplumsal bir kurum olarak ailenin ortaöğretim sosyoloji öğretim programlarında yer almasının incelendiği çalışmalar (Zabun, 2009); 1924 yılından günümüze uygulanan ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programlarında din kurumunun ve laikliğin yer alışı durumunun incelendiği çalışmalar (Zabun, 2018) yapılmıştır. Ayrıca ortaöğretim sosyoloji dersinin konu ve kavramlarının daha iyi anlaşılabilmesi fıkraların yardımcı ders aracı olarak kullanımını göstermeyi amaçlayan çalışmalar (Manav & Zabun, 2017) da yapılmıştır. Felsefe alanında yapılan değer çalışmalardan kiminde (Altuner, 2014) klasik felsefede değerlerin teolojik, metafizik ve bilimsel açıdan konumu ele alınarak, değerlerin ilişkili olduğu alanlar vurgulanırken; bir başka çalışmada ise (Dombaycı, 2018) felsefi sorgulamalarda değerlerin öneminin altı çizilmiştir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra yazılmaya başlanan lise felsefe ders kitaplarındaki ahlaksal konuların nasıl işlendiğine yönelik çalışmalar (Demircioğlu, 2014); Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra uygulanan felsefe dersi öğretim programlarında Türk düşüncesine

yer verilip verilmediğini araştıran çalışmalar (Manav, 2015); 1980 sonrası dönemden günümüze felsefe ders kitaplarında özgürlük kavramının incelendiği çalışmalar (Kızıltan & Çetin, 2018) yapılmıştır. Mantık alanında yapılan değer çalışmalarından biri de (2009 mantık dersi öğretim programına göre yazılmış iki ders kitabının içindeki örnek, görsel vb. unsurlar örtük müfredat açısından incelenmesine dayanan çalışmadır. Araştırma sonucunda (Duman & Küçükşabanoğlu, 2017) ders kitaplarında öğrencilere kültürümüzü, yerli ve yabancı düşünürleri tanıtıcı örnek ve görsellere yer verildiği; vatan, millet, bayrak vurguları ile benimsenen ideolojik yaklaşımın öğrencilere kazandırılmak istendiği vurgusu yapılmıştır. Psikoloji alanında yapılan değer çalışmalarından biri (Demirbaş, 2021) ahlak psikolojisini değerler psikolojisi bağlamında ele almış; bir diğer çalışmada (Manav, 2016b) ortaöğretim psikoloji dersinde yardımcı ders aracı olarak Nasreddin Hoca fıkralarının kullanımı gösterilmiştir. Felsefe grubu eğitimi alanında yapılan bir çalışmada (Manav, 2016c) felsefe grubu dersleri öğretim programlarında Türk bilim insanlarına yer verilip verilmediğini tespit edilmiş; yapılan bir diğer çalışmada (Duman, ve diğerleri, 2024); felsefe grubu alanında yer alan dersler K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli kapsamında ele alınarak beceri temelli öğretim vurgulanmış, alan becerileri alan yazın doğrultusunda temellendirilerek Bütüncül Model ile ilişkilendirilmiştir. Benzer bir çalışmada ise (Duman, ve diğerleri, 2024), K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli kapsamındaki felsefe grubu dersleri alan becerinin öğretmen tarafından nasıl işe koşulabileceğine dair örnek uygulama gösterilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma “Felsefe Grubu Eğitiminde Değerler Üzerine Yapılan Çalışmaların Analizi”ni kendine konu edinmiştir. Bu nedenle yöntem bölümünde çalışmanın modeli, sınırlılıkları ve elde edilen verilerin analizinin nasıl yapılacağı tanıtılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada felsefe grubu eğitiminde değerlerle ilgili yapılan çalışmalarını belirlemek adına veri toplamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma perspektifine uygun olarak tasarlanmış ve veri toplamak için doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman analizi literatürde; belgesel gözlem, mevcut kayıt ya da belgelerin veri kaynağı olarak sistemli incelenmesi, belge taraması ve kitaplık araştırması gibi isimlerle adlandırılmakta ve mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak, sistemli incelenmesi olarak tanımlanan (Karasar, 2002, s. 183); var olan ve araştırmacının ulaşabildiği basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri sistematik olarak incelenmesi esasına dayanan (Kıral, 2020, s. 174) ve araştırıl-

ması planlanan olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189) kapsayan bir yöntemdir. Yapılan çalışma kapsamında doküman analizine kaynaklık eden materyaller ise felsefe grubu eğitiminde değerlere ilişkin yayımlanan kitap, kitap bölümü, makale ve tam bildiri metinleri çalışmalarıdır. Kongrelerde sunulan sözlü bildiri ve bildiri özetleri ile tezler çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 2000- 2024 yılları arasında Türkiye’de, felsefe grubu eğitimi alanında yapılmış değer çalışmalarını kapsamaktadır. Araştırmaya dâhil edilecek çalışmaların belirlenmesinde ise DergiPark Akademik, Academia, ResearchGate ve Google Scholar veri tabanlarından faydalanılmıştır. Veri tabanlarında erişime açık olarak bulunan araştırmaların taranmasında kullanılan anahtar kelimeler ise “felsefe grubu eğitiminde/öğretiminde/dersinde değer”, “felsefe eğitiminde/öğretiminde/dersinde değer”, “sosyoloji eğitiminde/öğretiminde/dersinde değer”, “psikoloji eğitiminde/öğretiminde/dersinde değer”, “mantık eğitiminde/öğretiminde/dersinde değer” olarak seçilmiştir. Yapılan tarama neticesinde 9 adet makaleye, 4 adet kitap/ kitap bölümüne, 3 adet tam bildiri metnine ve 1 adet teze olmak üzere toplam 17 adet çalışmaya ulaşılmış ve bu çalışmalar araştırmanın kapsamına alınmıştır. Söz konusu çalışmalar dışında felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizi ile ilgili doğrudan ilişkili bulunmayan çalışmalar araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmanın Verilerinin Analizi

Araştırmada verilerin analizi ise betimsel analiz yöntemine uygun olarak analiz edilmiştir. Betimsel analizle elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Bu kapsamda araştırma sonucunda edinilen veriler, felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizinde belirlenen temalar açısından analiz edilmiş ve elde edilen veriler frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak tablolar halinde çalışmada belirtilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmadan elde edilen verilerin analizleri ve yorumları bu bölümde verilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Dahil Edilen Çalışmalar

Numara	Kaynak	Çalışmanın Adı
1	(Biçer, 2017)	Etik ve Estetik Değer Kazanımlarının Felsefe Dersi Öğretim Materyalleri ve Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi
2	(Demiralp, Duman, & Küçükşabanoglu, 2023)	Ortaöğretim Coğrafya ve Felsefe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Analizi
3	(Demiralp, Duman, & Arslan, 2023)	Ortaöğretim Coğrafya ve Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Analizi
4	(Duman & Arslan, 2022)	Ortaöğretim Mantık Ders Kitabında Değerlerin Analizi
5	(Duman & Arslan, 2023)	Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabında Değerlerin İncelenmesi
6	(Duman & İlkel, 2023)	Ortaöğretim Mantık Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi
7	(Duman & İlkel, 2024)	2024 Yılı Felsefe Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin İncelenmesi
8	(Duman & Küçükşabanoglu, 2023)	Ortaöğretim Psikoloji Ders Kitabında Değerlerin Analizi
9	(Durakoğlu & Zabun, 2022)	Felsefe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi
10	(İlkel, 2023)	Cumhuriyet Dönemi Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi
11	(Karaoğlu, 2021)	Ortaöğretim Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler Üzerine İnceleme
12	(Kaya & Duman, 2024)	Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Ders Kitabının Değerler Bakımından İncelenmesi
13	(Manav, 2016a)	Felsefe ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı-Değerler Eğitimi İlişkisi
14	(Üstündağ Yıldırım, 2022)	Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabında Değerlerin Analizi
15	(Yenen & Duman, 2024)	Ortaöğretim Psikoloji MEB Ders Kitabının MEB Öğretim Programlarında Yer Alan On Kök Değer Çerçevesinde Analizi
16	(Zabun, 2013)	Değerlerin Sosyolojik Öğretimi: Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin Analizi
17	(Zabun, 2021)	Sosyoloji Dersi Öğretim Programında Değerler Öğretimi

Çalışmaların Yayın Türüne Yönelik Bulguları

Tablo 2. *Felsefe Grubu Eğitiminde Değerler Konusunda Yapılan Yayın Türleri*

Çalışmanın Yayın Türü	Frekans	Yüzde
Makale	9	52,94
Kitap/Kitap Bölümü	4	23,52
Tam Bildiri Metni	3	17,64
Tez	1	5,88
Toplam	17	100

Tablo 2’den görüleceği üzere, felsefe grubu eğitiminde değerler konusunda yapılan toplamda 17 adet çalışma tespit edilmiştir. Buna göre elde edilen veriler incelendiğinde felsefe grubu eğitiminde değerler konusunda çalışmaların en fazla görüldüğü yayın türü makale (%52,9) olmuştur. Makalenin ardından ise kitap/kitap bölümlerinin yer aldığı çalışmalar (%23,5) gelmektedir. Ayrıca literatür incelendiğinde yalnızca 3 adet tam bildiri metnine ve 1 adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.

Çalışmaların Yayın Türlerinin Yayın Yıllarına Yönelik Bulguları

Tablo 3. *Felsefe Grubu Eğitiminde Değerler Konusunda Yapılan Çalışmaların Yayın Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı*

	Makale	Kitap/Kitap Bölümü	Tam Bildiri Metni	Tez
2000-2012	-	-	-	-
2013	1	-	-	-
2014	-	-	-	-
2015	-	-	-	-
2016	1	-	-	-
2017	1	-	-	-
2018	-	-	-	-
2019	-	-	-	-
2020	-	-	-	-
2021	-	2	-	-
2022	1	2	-	-
2023	4	-	1	1
2024	1	-	2	-

Tablo 3 incelendiğinde felsefe grubu eğitiminde değerler konusunda yapılan makale, kitap/kitap bölümü, bildiri metni ve tez türünde çalışmaların son dört yılda gerçekleştirildiği görülmüştür. Yıllara göre dağılımına

bakıldığında 2000-2012, 2014-2015 ve 2018-2020 yılları arasında felsefe grubu eğitiminde değerler konusuyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Makale çalışmalarının en fazla yapıldığı yıl 2023, kitap/kitap bölümü çalışmalarının en fazla yapıldığı yıl 2021-2022 yılları arasında, tam bildiri metinlerinin en fazla gerçekleştirildiği yıl ise 2024 yılı olmuştur. Ayrıca bulgular incelendiğinde 2000-2024 yılları arasında felsefe grubu eğitiminde değer çalışmasına yönelik yalnızca bir adet teze ulaşılması dikkat çekmektedir.

Çalışmalarda Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarının Yayın Yıllarına Yönelik Bulguları

Tablo 4. *Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarında Değerler Konusunda Yapılan Çalışmaların Yayın Yıllarına Göre Dağılımı*

	Felsefe	Psikoloji	Sosyoloji	Mantık
2000-2012	-	-	-	-
2013	-	-	1	-
2014	-	-	-	-
2015	-	-	-	-
2016	1	-	-	-
2017	1	-	-	-
2018	-	-	-	-
2019	-	-	-	-
2020	-	-	-	-
2021	-	-	1	1
2022	1	-	1	1
2023	2	1	-	3
2024	2	1	-	-
Toplam	7	2	3	5

Tablo 4'teki veriler incelendiğinde felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların yayın yıllarına göre dağılımı incelendiğinde, en fazla (%41) yayının felsefe alanında, sonrasında sırasıyla mantık (%29), sosyoloji (%17) ve psikolojinin (%11) geldiği görülmektedir.

Çalışmalarda Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarının Yayın Türlerine Yönelik Bulguları

Tablo 5. *Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarında Değerler Konusunda Yapılan Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı*

	Felsefe	Psikoloji	Sosyoloji	Mantık
Makale	6	1	1	1
Kitap/Kitap Bölümü	-	-	2	2
Tam Bildiri Metni	1	1	-	1
Tez	-	-	-	1

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların yayın türlerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla (%66) makale yayınının felsefe alanında olduğu görülmüştür. Kitap/kitap bölümü yayın türünde sosyoloji ve mantık alanlarının eşit oranda yayına sahip olduğu; tam bildiri yayın türünde ise felsefe, psikoloji ve mantık alanlarının eşit olduğu görülmüştür. Ancak konuyla ilgili sosyoloji alanında tam bildiri metinlerine ve felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanlarında ise tez yayın türüne ait herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Çalışmalarda Değerlerin İncelenme Alanlarına Yönelik Bulgular

Tablo 6. *Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarında Değerler Konusunda Yapılan Çalışmalarda Değerlerin İncelenme Alanlarına Göre Dağılımı*

	Frekans	Yüzde
Ders Kitapları	13	76,47
Öğretim Programları	3	17,64
Öğretim Materyalleri	1	5,88

Felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların değerlerin incelenme alanlarına göre analiz edildiğinde en yüksek frekansın (%76) ders kitaplarına ait olduğu, ikinci sırada ise (%17) öğretim programları gelmektedir. En düşük (%5) frekansa sahip alan ise öğretim materyalleri alanı olarak belirlenmiştir.

Çalışmalarda Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarının Değerlerin İncelenme Alanlarına Yönelik Bulgular

Tablo 7. *Felsefe Grubu Eğitimi Alanlarında Değerler Konusunda Yapılan Çalışmaların Değerlerin İncelenme Alanlarına Göre Dağılımı*

	Felsefe	Psikoloji	Sosyoloji	Mantık
Ders Kitapları	4	2	2	5
Öğretim Programları	2	-	1	-
Öğretim Materyalleri	1	-	-	-

Tablo 7’deki veriler incelendiğinde felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların değerlerin incelenme alanlarına göre dağılımı analiz edildiğinde, felsefe alanında en fazla (%57) yayının ders kitaplarında, en az (%14) yayının ise öğretim materyallerinde olduğu görülmüştür. Psikoloji alanında yapılan değer çalışmaları ise yalnızca ders kitapları alanında olduğu tespit edilmiştir. Sosyoloji alanında yapılan değer çalışmaları incelendiğinde en fazla yayının ders kitapları ve öğretim programları ile ilgili olduğu görülmüştür. Mantık alanında yapılan değer çalışmaları ise yalnızca ders kitapları alanında olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra ders kitapları alanında felsefe grubu eğitiminde en çok (%38) yayın yapılan alan mantık alanı olduğu göze çarpmaktadır. Göze çarpan bir diğer unsur ise psikoloji, sosyoloji ve mantık alanlarının hiçbirinde öğretim materyalleri ile ilgili değer çalışmalarının yapılmadığıdır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitimde değerlerin yeri küreselleşme süreciyle yaşanan toplumsal değerlerdeki dönüşümün, okul toplumundan başlayarak toplumun tüm kesimlerince fark edilmesi ve toplumsal insani değerlerin yeniden inşa edilmesi için önemlidir. Dayanışma, sevgi, saygı, adalet gibi değerlerin yaşamın her alanında var edilmesi ve sürdürülmesi daha insancıl bir toplum yapısı için bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu ihtiyaç bireylerde sosyal öğrenme sonucu ortaya çıktığı gibi eğitim ortamlarında da kazandırılması hedeflenen bir ihtiyaçtır. Enformel ve formel bütün eğitim-öğretim süreçlerinin temel özelliklerinden birisi bu eğitim-öğretim etkinliklerinde doğrudan ya da dolaylı olarak bireylere belirli değerlerin kazandırılması ve bireylerden bu değerler doğrultusunda duyuşsal davranışlar ortaya koymalarının beklenmesidir (Yalçınkaya, 2016, s. 115; Zabun, 2013, s. 10). Bu durum Milli eğitimin genel amaçlarında da “Türk milletinin bütün fertlerini; Atatürk milliyetçiliğine bağlı, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven, Türkiye

Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren yurttaşlar olarak yetiştirmek hedeflenmektedir” (MEB, 2009a, s. 1) şeklinde somut olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli eğitimin genel amaçlarında görüldüğü gibi benzer hedefler felsefe grubu (felsefe, psikoloji, sosyoloji, mantık) derslerinin yer aldığı öğretim programlarında da mevcuttur.

Felsefe grubu eğitimi doğrultusunda başarıyı artırmayı amaçlayan, bu amaçla öğretimde kullanılan ders kitabını ve öğretim programını analiz eden, sorunların altını çizen ve önerilerde bulunan çalışmaların yanı sıra değerlerle felsefe, psikoloji, sosyoloji ve mantık derslerinin ilişkilendirildiği, içerik analizlerinin yapıldığı görülmüştür. Yapılan araştırmada ise söz konusu (makale, kitap/kitap bölümü, tam bildiri metinleri ve tez) çalışmaları incelenerek felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analiz edildiği çalışmalar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırmada, 2000-2024 yılları arasında çalışılan 9 makale, 4 kitap/kitap bölümü, 3 tam bildiri metni ve 1 tez tespit edilerek toplamda 17 çalışma araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan belirlemelere göre felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analiz edildiği çalışmalarda en fazla tespit edilen yayın türü makale, en az tespit edilen yayın türü ise tez olmuştur. Kitap/Kitap bölümü türü ise makale türünden sonra en fazla yayın yapılan tür olmuştur.

İncelenen çalışmaların felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizine yönelik bulgular incelendiğinde; yapılan çalışmaların büyük bir bölümünün 2021-2024 yılları arasında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Yıllara göre dağılımına bakıldığında 2000-2012, 2014-2015 ve 2018-2020 yılları arasında araştırma konusuyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Makale çalışmalarının en fazla yapıldığı yıl 2023, kitap/kitap bölümü çalışmalarının en fazla yapıldığı yıl 2021-2022 yılları arasında, tam bildiri metinlerinin en fazla gerçekleştirildiği yıl ise 2024 yılı olmuştur. Ayrıca bulgular incelendiğinde 2000-2024 yılları arasında felsefe grubu eğitiminde değerler üzerine yapılan çalışmaların analizine yönelik yalnızca bir adet teze ulaşılması ise dikkat çekmektedir.

Felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların yayın yıllarına göre dağılımı incelendiğinde ise, en fazla yayının felsefe alanında, sonrasında sırasıyla mantık, sosyoloji ve psikoloji alanında yapıldığı ortaya çıkmıştır. Felsefe ve psikoloji alanların yapılan değer çalışmalarının 2023-2024 yılları arasında, sosyoloji alanında 2021-2022 yılları arasında ve mantık alanında ise 2023 yılında yoğunlaştığı görülmektedir. Mantık alanında 2000-2020 yılları arasında konuyla ilgili hiçbir çalışmanın yapılmamış olması Arslan (2022, s. 145)'ın çalışmasında yer alan “mantık öğretimine yönelik çalışmaların kitap/kitap bölümü çalışmalarında 2000-2017 yılları arasında konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın

yapılmadığı tespit edilmiştir” sonucuyla da ilişkili bulunmuştur. Buna neden olarak Duman ve Arslan (2021, s. 95) çalışmalarının bulgularında “2014-2021 yıllarında mantık dersi her iki kolda da hem lise üçüncü sınıfta hem de lise dördüncü sınıfta seçmeli ders kapsamında 2 saat okutulmaktadır” sözleriyle ortaöğretimde okutulan mantık dersine ayrılan süreyi göstermiştir. Dolayısıyla söz konusu tarihlerde alanla ilgili yapılan çalışma sayılarının kısıtlılığı bu nedene bağlanabilir. Bunun yanı sıra bahsedilen yıllar arasında mantık alanında konuyla ilgili herhangi bir yayına ulaşılamamasının nedeni olarak Başer (2020, s. 129)’in “Türkiye’de özellikle son yıllarda mantık üzerine çalışan kişi sayısı az olduğu için mantık üzerine ortaya koyulan eserler de sınırlı kalmaktadır” sonucu da gösterilebilir.

Felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların yayın türlerine göre dağılımı incelendiğinde ise en fazla makale yayınının felsefe alanında olduğu görülmüştür. Kitap/kitap bölümü yayın türünde sosyoloji ve mantık alanlarının eşit oranda yayına sahip olduğu; tam bildiri yayın türünde ise felsefe, psikoloji ve mantık alanlarının eşit olduğu görülmüştür. Ancak konuyla ilgili sosyoloji alanında tam bildiri metinlerine ve felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanlarında ise tez yayın türüne ait herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Değerler eğitimi, genel olarak eğitimin özel olarak Türk toplumunda bireylerin hangi duyuşsal davranış ve değerlerle donanmış olarak yetiştirilmesi gerektiğine yönelik olarak oluşturulan bir alan olmakla birlikte (Zabun, 2021, s. 205) ortaöğretim düzeyinde sosyoloji dersinin içeriği ile de oldukça ilişkili olup yoğun bir değerler eğitimi içeriğine sahipken (Zabun, 2013, s. 10) konuyla ilgili herhangi bir tez çalışmasının yapılmamış olması dikkati çekmektedir.

Felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların değerlerin incelenme alanlarına göre analiz edildiğinde en yüksek frekansın ders kitaplarına ait olduğu, ikinci sırada ise öğretim programlarının geldiği; en düşük frekansa sahip alanın ise öğretim materyalleri alanı olarak belirlenmiştir. Ders kitaplarının en yüksek frekansa sahip olması, Durakoğlu ve Demircioğlu (2020, s. 84)’nin “günümüzde her ne kadar dijital eğitim materyallerinden yararlanılsa da ders kitapları hala en önemli materyaller arasında yer almaktadır. Çünkü ders kitabı öğretim programının bütün öğelerini içerir” sonucuyla da örtüşmektedir. Bunun yanı sıra ders kitaplarının öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak ders bilgisi vermesinin yanı sıra öğrencilerin sahip olması gereken tavırları ve insani ilişkilerinin gelişmesinin merkezi olan değerleri de öğrencilere aktarmaya çalışan (Duman & Küçükşabanoğlu, 2023, s. 3977) bir görevi olması da onun çalışma alanlarındaki önemini göstermektedir.

Felsefe grubu eğitimi alanlarında değerler konusunda yapılan çalışmaların değerlerin incelenme alanlarına göre dağılımı analiz edildiğinde, felsefe alanında en fazla yayınının ders kitaplarında, en az yayınının ise öğretim

materyallerinde olduğu görülmüştür. Ancak değerler öğrencilere en çok çeşitli etkinlikler yaptırılarak kazandırılabilir. Konuyla benzer bir görüşü Durakoğlu ve Zabun (2022, 1444) çalışmalarında “her bir ünitenin sonunda değerleri kazandırmaya yönelik farklı etkinlik örneklerine yer verilmelidir” önerisi getirmişlerdir. Psikoloji alanında yapılan değer çalışmaları ise yalnızca ders kitapları alanında olduğu tespit edilmiştir. Sosyoloji alanında yapılan değer çalışmaları incelendiğinde en fazla yayının ders kitapları ve öğretim programları ile ilgili olduğu görülmüştür. Mantık alanında yapılan değer çalışmaları ise yalnızca ders kitapları alanında olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra ders kitapları alanında felsefe grubu eğitiminde en çok yayın yapılan alan mantık alanı olduğu göze çarpmaktadır. Ancak psikoloji, sosyoloji ve mantık alanlarının hiçbirinde öğretim materyalleri ile ilgili değer çalışmalarının yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Ders kitaplarında değerler taraması ile ilgili çalışmalar farklılıklar gösterse de genel eğilim olarak değerler durum tespit araştırmaları olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu noktada değerler eğitimi olgusunun güncelliği ve popülerliğine paralel olarak değerlerin programlarda ve ders kitaplarında taranması araştırmaları yoğun olarak yapılmaktadır” (Zabun, 2022, s. 67) yorumu da yapılan çalışmanın değerlerin incelenme alanlarında en fazla ders kitabı ve öğretim programları olduğu sonucunu destekler niteliktedir.

Felsefe grubu alan derslerinin soyut niteliği itibari ile öğretim sürecinde önemli zorluklar içerdiği bilinen bir gerçektir bu derslerin soyut niteliğinin yarattığı sınırlılığı aşabilmek için program, kitap ve öğretim süreçlerinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Duman, ve diğerleri, 2024, s. 567). Yenilenen 2024 felsefe öğretim programı da bahsi geçen bu tür ihtiyaçlara cevap verebilmesi bakımından önceki dönemde öğretim programlarında yer verilen değerlerden çok daha az ve üstünkörü bahsedilirken yeni dönem öğretim programında çok daha fazla (20 ana değer, 70 alt değer ve 406 alt değer) değere yer verilmiştir (Duman & İlkel, 2024, s. 421-422). Dolayısıyla felsefe grubu derslerinin öğretiminde beceri temelli yaklaşım benimsenerek söz konusu değerlerin kazandırılması hedefi öğretim sürecinin somutlaştırılmasıyla birlikte gerçekleştirilecektir.

Değerlerin hem felsefe hem psikoloji hem sosyoloji hem de mantık içerisinde merkezi bir konumu bulunması, onların incelenmesini ve araştırılmasını da gerekli kılmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada; felsefe grubu eğitimi alanında yapılan değer çalışmalarının neler olduğu, hangi alanlarda değerlerin ele alındığı, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve mantık alanlarından hangisinde ne sıklıkla bu değer çalışmalarının gerçekleştirildiği, yıllara ve yayın türlerine göre nasıl bir dağılım sergilediğini göstermek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma sayesinde felsefe grubu eğitimi alanında yapılan değer çalışmalarına daha kolay erişmek isteyen ve bu konularda çalışma yürütmek isteyen eğitimci ve akademisyen-

lere yol göstermesi açısından önemli bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 2000 yılından sonra yapılan 17 adet çalışmayı ayrı ayrı okumak ve incelemek yerine söz konusu bu makaleyi inceleyerek alandaki genel eğilimi daha kolay görebilecekleri ve çalışmalarını da bu anlamda daha sağlıklı bir şekilde yürütebilecekleri düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altuner, İ. (2014). Klasik felsefede değerlerin teolojik, metafizik ve bilimsel açıdan konumu. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(3), 87-102.
- Arslan, A. (2022). Türkiye’de mantık öğretimi üzerine yapılan çalışmaların analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar içinde* (s. 137-150). Ankara: Nobel.
- Ayvacı, H. Ş., & Türkdoğan, A. (2010). Yeniden yapılandırılan Bloom taksonomisine göre fen ve teknoloji dersi yazılı sorularının incelenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 7(1), 13-25.
- Bacanlı, H., & Dombaycı, M. A. (2012). Değer eğitiminde değer boyutlandırma yaklaşımı. R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A. Y. Okudan, & H. Yiğit (ed.), *Değerler ve eğitimi- II* içinde (s. 889-912). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Başerer, D. (2019). Mantık öğretiminde mantıksal düşünmenin yeri. F. Manav (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi üzerine yazılar* içinde (s. 75-91). Ankara: Pegem Akademi.
- Başerer, D. (2020). Mantık öğretiminin tarihçesi ve uygulanan mantık dersi öğretim programlarının yapısı. F. Manav (Ed.), *Ana hatlarıyla ortaöğretimde felsefe grubu öğretimi* içinde (s. 125-135). Ankara: Pegem Akademi.
- Biçer, B. (2017). Etik ve estetik değer kazanımlarının felsefe dersi öğretim materyalleri ve öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 86 - 95.
- Bradshaw , Y., Healey, J. F., & Rebecca , S. (2001). *Sociology for a new century*. London: Pine Forge Press.
- Canatan, A. (2021). Değerler Sosyolojisi. N. Gökalp, & N. Gökalp (Ed.), *Değer çalışmaları* içinde (s. 31-60). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Cenan, Ş. (2016). *Antropolojik açıdan eğitim kavramı ve eğitimde etik sorunsalı*. Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çotuksöken, B. (2008). “Eğitim felsefesinde son gelişmeler” eğitim bilimleri bakış açısıyla. *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitimin Çağdaş Değerlerle İrdelenmesi Çalıştayı* (s. 25-30). Ankara: Ankara.
- Demiralp, N., Duman, E. Z., & Arslan, A. (2023). Ortaöğretim coğrafya ve mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin analizi. *Atlas Journal*, 9(52), 34-56.
- Demiralp, N., Duman, E. Z., & Küçükşabanoğlu, Ö. (2023). Ortaöğretim coğrafya ve felsefe ders kitaplarında yer alan değerlerin analizi. *Academiz Social Resources Journal*, 8(55), 4355-4365.
- Demirbaş, H. (2021). Değerler psikolojisi bağlamında ahlak psikolojisi. N. Gökalp, & N. Gökalp (Ed.), *Değer çalışmaları* içinde (s. 97-124). Ankara:

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

- Demircioğlu, A. (2014). Siyasal etki bağlamında ilk dönem lise felsefe ders kitaplarında ahlaksal konuların işlenişi. *Milli Eğitim Dergisi*(203), 250-267.
- Demirel, Ö., & Kaya, Z. (Dü). (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dombaycı, M. A. (2018). Felsefenin değerleri. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 59-62.
- Döş, İ., & Atalmış, E. H. (2016). OECD verilerine göre pisa sınav sonuçlarının değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 432-450.
- Duman, E. Z. (2019). 1952-1965 Dönemi ortaöğretim mantık ders kitaplarında tarihte metot konusu. F. Manav (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi üzerine yazılar* içinde (s. 17-35). Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, E. Z. (2023). *Felsefe grubu eğitiminde resfebe*. E. Z. Duman (Ed.), Ankara: Nobel Akademik.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2021). Cumhuriyet'ten günümüze mantık ders saati çizelgelerinin analizi. E. Z. Duman, & F. Manav (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi araştırmaları* (s. 81-97). Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2022). Ortaöğretim mantık ders kitabında değerlerin analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar* içinde (s. 81-98). Ankara: Nobel Akademik.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2023). Ortaöğretim felsefe ders kitabında değerlerin incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 9(37), 122-143.
- Duman, E. Z., & İlkel, S. (2023). Ortaöğretim mantık ders kitabının değerler açısından incelenmesi. A. Chico, & B.-S. Farahila Fazil (Eds.), *4th International "Artemis" Congress on Humanities and Social Sciences Congress Proceedings Book* içinde (s. 41-52). İzmir: BZT Akademi.
- Duman, E. Z., & İlkel, S. (2024). 2024 yılı felsefe dersi öğretim programındaki değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(11), 407-424.
- Duman, E. Z., & Küçükşabanoğlu, Ö. (2017). 2009 Mantık dersi öğretim programına göre yazılan mantık ders kitaplarında örtük müfredat. *Journal of Research in Education and Teaching*, 6(1), 19-25.
- Duman, E. Z., & Küçükşabanoğlu, Ö. (2023). Ortaöğretim psikoloji ders kitabında değerlerin analizi. *Academic Social Resources Journal*, 8(54), 3970-3979.
- Duman, E. Z., Avcı, S. S., Kadioğlu, S., Akman, E., Bulut, F., & Yıldız, R. (2024). K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli kapsamında felsefe grubu alan becerileri: "Felsefi metin inceleme" etkinlik örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 53(244), 2175-2196.

- Duman, E. Z., Kadioğlu, S., Parmaksız, M., Bulut, F., Akman, E., Şişman, B., Uysal, G., Akkaya, L., Ateşocak, Ö. (2024). K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli kapsamında ortaöğretim felsefe grubu alan becerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 53(241), 543-570.
- Duman, E. Z., Küçükşabanoğlu, Ö., & Demiralp, N. (2023). Cumhuriyet dönemi felsefe dersi öğretim programıyla ilgili çalışmaların incelenmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, 9(117), 9468-9477.
- Durakoğlu, A., & Demircioğlu, A. (2020). Ortaöğretim mantık ders kitabındaki bilimsel yanlışlar ve mantık hataları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 79-88.
- Durakoğlu, A., & Zabun, B. (2022). Felsefe ders kitabının değerler açısından incelenmesi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(57), 1441-1445.
- Erdem, A. R. (2021). Türk eğitim sisteminin yapısı. R. Sarpkaya (Ed.), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* içinde (s. 33-83). Ankara: Anı.
- Ersoy, E. (2018). Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 356-366.
- Gökalp, N. (2021). Değer felsefesi. N. Gökalp, & N. Gökalp (Ed.), *Değer çalışmaları* içinde (s. 7-30). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Turks Academisch Genootschap.
- Günör, R. B. (2021). Etik değerler veya Değer'in etik boyutu. N. Gökalp, & N. Gökalp (Ed.), *Değer çalışmaları* içinde (s. 83-96). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- İlkel, S. (2023). *Cumhuriyet dönemi mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karaoğlan, S. (2021). Ortaöğretim mantık ders kitaplarında yer alan değerler üzerine inceleme. E. Z. Duman, & F. Manav (Ed.), *Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları* (s. 161-180). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kaya, E., & Duman, E. Z. (2024). Ortaöğretim 11. sınıf felsefe ders kitabının değerler bakımından incelenmesi. P. Karakurt, & G. Giurgiu (Eds.), *8 th International Artemis Scientific Research* içinde (s. 818-836). İzmir: BZT Akademi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kızıltan, Ö., & Çetin, Ş. (2018). 1980 Sonrası dönemden günümüze lise felsefe ders kitaplarında özgürlük kavramı. S. Konyrbayeva, & D. Sadykova

- (Eds.), *III. Uluslararası Al-Farabi Sosyal Bilimler Kongresi* içinde (s. 104-105). Ankara: İKSAD.
- Koç, E. (2023). Toplumsal bütünleşme bağlamında değerler: Bağlanma/Sadakat. M. A. Dombaycı (Ed.), *Toplumsal bütünleşme bağlamında eğitim* (s. 154-170). Ankara: Net Kitaplık.
- Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Lijadi, A. A. (2019). *What are universally accepted human values that define 'a good life'? Historical perspective of value theory*. International Institute for Applied Systems Analysis: International Institute for Applied Systems Analysis adresinden erişilmiştir.
- Manav, F. (2015). Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarında Türk düşüncesi ve 2009 programına yeni bir ünite önerisi olarak "Türk düşüncesi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(19), 173-180.
- Manav, F. (2016a). Felsefe ve estetik dersleri 2009 öğretim programları üzerine: Değer-Duyuşsal alan kazanımı-değerler eğitimi ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 175-193.
- Manav, F. (2016b). Nasreddin Hoca fıkraları ile ortaöğretimde psikoloji öğretimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(36), 324-338.
- Manav, F. (2016c). Ortaöğretim felsefe grubu dersleri (sosyoloji, psikoloji, mantık) mevcut öğretim programlarında Türk bilim insanları sorunlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(9), 174-184.
- Manav, F., & Zabun, B. (2017). Ortaöğretim sosyoloji öğretiminde Nasreddin Hoca fıkralarından yararlanma. *Journal of Turkish Studies*, 12(28), 557-576.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. O. Akınhay, & D. Kömürcü (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat.
- MEB. (2009a). *Mantık dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2009b). *Psikoloji dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2009c). *Ortaöğretim sosyoloji öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2018). *Felsefe dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2024). *Türkiye yüzüylü maarif modeli*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan felsefesi*. Ankara: Doğu Batı.
- Özcan, U. (2022). Sosyolojide toplumsal değer ve norm kavramlarına yeniden bir bakış. *Sosyologca*, 19(31), 19-31.
- Özensel, E. (2013). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özlem, D. (2016). *Kavramlar ve tarihleri*. İstanbul: Notos Kitap.

- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of Values: Theoretical advances. M. P. Zanna (Ed.), *In advances in experimental social psychology* içinde (s. 1-65). San Diego: Academic Press.
- Türk Dil Kurumu . (2024, Aralık 1). *Türk dil kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Ulusoy , K., & Arslan, A. (2014). Değerli bir kavram olarak “değer ve değerler eğitimi”. R. Turan, K. Ulusoy, R. Turan, & K. Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleyle değerler eğitimi* içinde (s. 2-15). Ankara: Pegem Akademi.
- Ural, Ş. (1998). Epistemeolojik açıdan değerler ve ahlak. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 1(4), 41-49.
- Üstündağ Yıldırım, İ. (2022). Ortaöğretim sosyoloji ders kitabında değerlerin analizi. E. Z. Duman, & E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar* içinde (s. 69-79). Ankara: Nobel Akademi.
- Yalçınkaya, M. (2016). *Mantık ve değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Yenen, M., & Duman, E. Z. (2024). Ortaöğretim psikoloji MEB ders kitabının MEB öğretim programlarında yer alan on kök değer çerçevesinde analizi. P. Karakurt, & G. Giurgiu (Eds.), *8 th International Artemis Scientific Research* içinde (s. 1245-1254). İzmir: BZT Akademi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, N., Saklan , E., & Yıldırım, V. Y. (2016). Emekli öğretmenlerin edindikleri deneyimler düzleminde geçmiş ve günümüz eğitim sistemi sorunlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 1-19.
- Zabun, B. (2009). Temel toplumsal bir kurum olarak ailenin sosyoloji öğretim programlarında yer alışı durumu. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(17), 97-103.
- Zabun, B. (2013). Değerlerin sosyolojik öğretimi: Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yer alan değerlerin analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-11.
- Zabun, B. (2018). Ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programlarında din kurumu-laiklik ve ders kitaplarına yansımaları. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 34-45.
- Zabun, B. (2021). Sosyoloji dersi öğretim programında değerler öğretimi. E. Z. Duman, F. Manav (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi araştırmaları* içinde (s. 197-207). Ankara: Pegem Akademi.
- Zabun, B. (2022). Ders kitaplarında değerler taramasına esas değerlerin sosyolojik sınıflaması. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar* içinde (s. 53-68). Ankara: Nobel Akademi.

”

BÖLÜM 3

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA DEVLET KAVRAMI: İÇTİMAİYAT DERSLERİ

Beyhan ZABUN¹

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-8974-9103,
bzabun@gazi.edu.tr

Giriş

Farklı yazarlar sosyoloji öğretiminin ortaöğretim ya da yüksek eğitim düzeyinde mi başladığı konusunda değişik bilgiler vermekle birlikte, ülkemizde sosyoloji öğretiminin tarihi hemen hemen Cumhuriyet tarihiyle yaşıttır. Sosyoloji dersinin sistemli biçimde lise programlarına girişinin Cumhuriyet'in ilanından sonra olduğunda birleşilmektedirler. Ziya Gökalp, 1910-11 yıllarında Selanik'teki İttihad ve Terakki İdadisi'nde içtimaiyat dersleri vermiştir. Niyazi Berkes'e göre ise, sosyoloji öğretimine 1912'de İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji kürsüsünün kurulmasıyla başlanmıştır (Tan, 1987: 167). Ülkemizde ortaöğretimde sosyoloji öğretiminin başlangıç tarihi olarak dersin lise ders çizelgesine girmesi ve taslak konu başlıkları şeklinde hazırlanan ilk programın tarihi olarak 1924 alınmaktadır. Başlangıçtan bugüne geliştirilen dokuz farklı programa göre farklı yazarlar tarafından çeşitli ders kitapları yazılmıştır.

Eğitimde kullanılan araçlar, öğrenci açısından içeriğin daha kolay öğrenilmesini sağladığı gibi, eğitim veren öğretmen açısından da öğretimi kolaylaştırmakta ve öğretmeni ders işlemesini rahatlatmaktadır. Bu süreç ayrıca, öğrencilerin eğitim yaşantılarını zenginleştirmekte, konuya derinlik sağlamaktadır (Doğdu ve Aslan, 1993). Bu sayede yapılan öğretim, daha anlamlı ve kalıcı olmaktadır. Kullanılan eğitim araçlarının önemli bir unsurunu görsel olarak verilen öğretim materyalleri oluşturmaktadır. Etkili bir eğitim ve öğretim sürecinin temel unsurları olan görsel öğretim materyalleri hem eğitime hem eğitime somut öğretim sağlamaktadır. Ders kitapları eğitim aracı olarak bu bakış açısıyla hazırlanmakta ve kazandırmış olduğu fayda sürekli göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bakımdan iyi tasarlanmış görsel bir ders materyali, onlarca sayfa yazılı bir metnin verdiği mesajdan fazlasını hem daha etkili hem de daha kısa zamanda hedefe ulaştırabilir (Düzgün, 2000).

Öğretim araçları, öğretimin gerçekleşmesini sağlamak ve eğitim öğretim sürecinde sıklıkla tercih edilmektedir. Öğrenenlerin gerekli olan davranışları kazanması için öğretim araçlarına ihtiyaç vardır. Bireyde öğrenmenin zamanında gerçekleşmesi, öğrenme ortamının sağlıklı bir şekilde oluşması ve kalıcı olması, öğretim araçları aracılığıyla olmaktadır. Bu durumlar göz önüne alındığında eğitimde kullanılan araçların işlevinin ve öneminin yadsınamaz olduğu açıktır. Öğretim ortamında en yaygın kullanılan araç ise kitaplardır. Ders kitapları eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriğiyle ilgili bilgileri öğrencilere ileten, pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme seviyelerine uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyali olarak tanımlanabilir (Bedir ve Demir, 2006).

Ders Kitapları

Ders kitapları bütün eğitim sistemleri açısından temel öğretim materyallerinden birisidir. Bu bakımdan ders kitaplarının içeriklerinin oluşturulması, içinde bulunulan toplum ve devletin milli eğitim amaçlarının gerçekleşmesi için önemli araçlardan birisidir. Eğitimde araç gereç kullanımı, öğretmenin bilgi, beceri ve deneyimine bağlı olmakla birlikte daha çok araç gereçlerin öğretim sürecindeki, yararına inanması ve bunu kullanma yönündeki isteğine bağlıdır (Yalın, 2003).

Öğrenme öğretme sürecinde özellikle de planlı eğitim uygulamalarında ders kitapları, öğrencilerin ne öğreneceği, öğretmenlerin ise ne öğreteceklerini etkileyen önemli bir kaynaktır. Çünkü ders kitapları ilgili dersin programını ve dolayısıyla da o programın amaç ve davranışlarının gerektirdiği strateji, yöntem ve teknikleri uygulamaya uygun bir araç demektir. Uygulama boyutunda çoğu zaman öğretim yöntemi hatta öğretim ortamları ders kitabı esas alınarak düzenlenmektedir (Küçükahmet, 2004).

1924 Programı ve İlk Kitap Çalışmaları

1924 sosyoloji dersi öğretim programı bir konu listesi şeklinde değerlendirilebilir. Hazırlandığı yıl dikkate alındığında program geliştirme şekil, yöntem ve sistematığının olmaması doğaldır. Yine de program gerekçesi, amaçlar ve konu başlıkları sistematik olarak ortaya konmuştur.

Programı düzenleyen kurul programın amaçlarını;

- Öğrencilerin toplumsal sorunlar üzerinde düşünmesini ve evrim hakkında fikir edinmelerini sağlamak,

- Hukuksal ve ekonomik sorunların birbirleriyle ilişkilerinin gösterilmesi, birbirlerine etkilerinin gösterilmesi ve toplumun gelişmesiyle birlikte bunlarında nasıl değişeceği hakkında bilgi vermek,

şeklinde ortaya koymuştur. Program değişiklik göstermeksizin 1935'e kadar devam etmiştir.

Ülkemizde yükseköğretim ve çerçevesi ve kapsamından seviyeye uygun olarak ortaöğretimde yararlanmak için belirlenen ilk kitaplardan birisi Mehmet İzzet tarafından Türkçeye çevrilen "İçtimaiyat Dersleri" kitabıdır. Bu kitap A. Hess ve A. Gleyze'nin Fransız öğretmen okulları için yazdığı *Notions de Sociologie* adlı el kitabından çevrilmiştir. Çeşitli yazarlar, Fransız sosyoloji ders kitaplarının bizdeki lise öğretimi için yetersizliğini vurgulamışlardır. İ.H. Baltacıoğlu'na göre bu kitapların yazarları uzman değillerdir (Tan, 1987; 175).

Ders kitaplarının önemi dikkate alındığında yazarların uzman olması dışında sosyoloji gibi bir dersin kitabının başka dilde yazılmış bir çeviri eser olması bazı sorunlara yol açabilir. Örneğin Fransız okulları için yazılmış bir kitapta kendi toplumumuzla ilgili bilgiler bulmak pek mümkün olamayacaktır. Toplumsal yapı, kültür, toplumsal değişimin kendi toplumundaki görünümünün içerikte yer almaması temel bir sorundur.

Tan (1987, 176)'a göre, Hilmi Ziya Ülken ise bu kitapların liselerde izlemek istediğimiz öğretim biçiminden oldukça farklı bir temele dayandığını belirtmektedir Ülken'e göre öğretmen okullarında sosyoloji eğitim ve ahlak uygulamalarıyla birlikte bilimselleştirilmiş bir yurt bilgisi niteliğinde olup ilkokul öğretmenlerine çalışma alanında yarar sağlayacak ulusal ve insancıl bilgiler verme amacını izler. Halbuki liselerde istenen toplumsal sorunların incelenmesine giriş yapmak, yani özellikle bilimsel bir amaçtır.

1924'te sosyoloji, öğretim alanına girince farklı ders kitapları yazma gereği duyulmuştur. 1927 yılında Bonafouce tarafından yazılan ve Türkçeye Necmettin Sadak tarafından çevrilen içtimaiyat ders kitabı, 1930 yılında M. Servet'in yazdığı Felsefe ve İçtimaiyat adlı kitap ise yardımcı kitap olarak Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Arslanoğlu, 2001;68).

Eğitimin Siyasal İşlevi: Siyaset Sosyoloji ve Yurttaşlık Bilgisi Konusu Olarak Devlet

En temel işlevi bireyi yaşadığı toplumun bir ferdi haline getirmek olan eğitim kurumu bunu devletin ve toplumun öngördüğü yurttaşı yetiştirme politik işlevi olarak ortaya koyar. Bu politik işlev devletin eğitimi bilimsel, pedagojik gerekçelerin yanında bireyin yaşadığı toplumun kültürünü, tarihini öğrenmesi, yetkin bir yurttaş olmak için okulöncesinden yüksek öğretime kadar her bağlamda ihtiyaç duyacağı siyasal sosyalleşmenin eğitim düzleminde de paralel olarak devam etmesi için gerekli süreçleri düzenler. Formel, örgün eğitimin bütün öğrenme – öğretme süreçleri, öğretim materyalleri, törenler ve diğer etkinlikler eğitimin siyasal işlevinin öngördüğü amaçlara da uygun olarak gerçekleştirilir. Bu bakımdan ders ve ders kapsamının ne olduğu fark etmeksizin, ders kitaplarının içeriklerinde eğitimin siyasal işlevine yönelik olarak bir içerik mutlaka vardır. Bu içerik, tarih, kültür, değerler, ulusal kahramanlar vb. şeklinde daha somut olarak da ortaya konur. Bu içeriğin doğrudan amacı bireyleri devletin öngördüğü yurttaş olarak yetiştirmektir. Bu noktada “devlet”, “devletimiz”, “yurttaşlık”, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti” gibi konular, ilgili dersin içeriğe uygun olarak kavramsal, kuramsal, aktüel, tarihsel olarak ders kitaplarında yer alır. Aynı içerik siyaset felsefesi ve siyaset sosyolojisi üniteleri kapsamında felsefe ve sosyoloji ders kitaplarında da yer alır.

İçtimaiyat Derslerinde Devlet Konusu

Devletin modern sayılabilecek bir tanımının hukukun temel referans olarak yapıldığı kapsama, millet, devlet, egemenlik kavramları birlikte ele alınarak yapılmıştır. Devletin toplumun hukuki, örgütlü hali olduğu, kamunun tüzel kişi olarak velisi olduğu ve üzerinde hiçbir gücün olmadığı tanımı devletin tüzel kişi olarak egemenliğinin onun zati vasfı olduğu vurgulanmıştır.

Egemenliğin kuramsal temellerinin tartışıldığı başlık altında dinin hakimiyetin tesisinde nasıl temel dinamik olduğunun tarihsel örneklerinin çözümlenmesi yapılmıştır. Aynı şekilde tarihsel örneklerle çözümlenerek ve temellendirilerek mutlak monarşinin devlet yapılarını nasıl oluşturduğunun örnekleri, sultanlık, kayzerlik, imparatorluk olarak ele alınmıştır. Modern devletin ortaya çıkışına kadar geçen sürede şekli ne olursa olsun devlete atfedilen kutsiyetin dinsel, toplumsal temelleri örneklerle somutlaştırılmıştır.

Devletin laik bir yapıya evrilmesi süreci, devlet yavaş yavaş ladinileşti başlığı altında kapsamlı olarak işlenmiştir. Devlet ve dinin iççeliğinin tarihsel arka planı ve örnekleri Bizans saltanatı, Türk saltanatı, Arap saltanatı, Fars saltanatı başlıklarında ve aynı şekilde Mukaddes Roma-Cermen İmparatorluğu örnekleri ile ele alınmıştır.

Laik Devlet

Modern devletin dini kimliğinden dönüşüp, yazarın ifadesi ile “ilahi kudretten müstakil” olarak ortaya çıkması tarihsel bir örnek olarak Fransa üzerinden çözümlenmiştir. Fransa’nın laikleşmesinin, tarihsel, toplumsal nedenleri ayrıntılı olarak ortaya konmuştur.

Muasır Devlet

“Muasır devlet emretmez, idare eder” başlığında geleneksel devlet anlayışının mutlak olan fakat dar bir sahaya hâkim olan bir devlet olduğu belirtilirken çağdaş devletin bireyin hukukunu esas alan ve kendisini hukukla sınırlayan bir devlet yapısı olduğu ortaya konmaktadır. Çağdaş devletin temel özelliklerinin teşkilat, hukuk, genel işleyiş bakımından kadim devletle mukayese edilerek ele alındığı başlıkta yapılan mukayese tarihsel örneklerle de somutlaştırılmaktadır. Çağdaş devletin temel bir vasfı ise toplumsal yaşamın bütün alanlarını düzenleyen yaklaşım olarak yapılanması şeklinde ortaya konmaktadır. Bu noktada daha çok modern ulus devlet yapıları içinde teşekkül etmiş, insan ve topluma dair bütün alanları düzenleyen medeni hukuklara vurgu yapılmıştır. Bu özellik eğitim, evlenme, miras vb. örneklerle tartışılmıştır. Devletin ekonomi kurumunu ve ekonomik yaşamı tüm ayrıntısına kadar hukukla nasıl düzenlediğinin çözümlendiği “Devlet Bütün Muamelata Müdahale Eder” başlığında bu olgu detaylı örneklerle tartışılmıştır.

şılmaktadır. Bu noktada örneğin iş hukuku ile düzenlenen sendikal haklar, iş kazaları vb. olguların kapsamlı çözümlenmesi dikkat çekicidir.

Devletin Kamu Yararı Niteliği

Modern devletin bütün yapısal özellikleri ve işlevi ile toplum yararı için örgütlendiğin tartışıldığı bu başlık kitabın yazıldığı tarihsel kesitle, modern ulus devletlerin ortaya çıktığı tarihlerin örtüşmesi bakımından anlamlıdır. Sanayi Devrimi, imparatorlukların yıkılışı, kentleşme gibi süreçlerle karmaşıklaşan toplumsal yaşamın unsurlarının tamamının devlet örgütlenmesi için toplum yararına nasıl yapılması gerektiğinin örnekleri aynı şekilde bu başlık altında çözümlenmiştir. Bu bakımdan ordu, adalet, maliye, ulaşım, haberleşme vb. örnekler üzerinden modern devletin işlevi ve kamu yararına yönelik niteliği tartışılmıştır. Bu noktada ekonomik örgütlenme anlamında devletin niteliğinin ne olması gerektiği de devletçi ekonomi, teşebbüs-i şahsi olguları ile ele alınmıştır. Devletin bürokratik anlamda yönetiminin insan kaynağı olarak memuriyet de bu başlık altında incelenmiştir.

Kitapta siyaset sosyolojisi genel çerçevesinde devlet başlığı başka çalışmalara konu olacak geniş kapsamda;

- Devletlerin tasnifi: Anayasa ve Eşitlik
- Devlet ve Birey
- Uluslararası İlişkiler
- Egemenlik
- Suç ve Ceza

ana bölüm başlıklarında işlenmiştir.

Sonuç olarak çok geniş kapsamlı bir içerikle siyaset sosyolojisinin temel kavram ve konularından olan devlet, İçtimaiyat Dersleri kitabında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İçerik geleneksel devlet anlayışından modern ulus devlete geçiş tarihsel sürecinin kitabın yazıldığı döneme denk gelmesi bakımından tarihsel örneklerle güncel durumun karşılaştırılması bakımından mukayeseli bir yaklaşımla oluşturulmuştur.

Kaynakça

- Arslanoğlu, İ. (2001). Ortaöğretimde Sosyoloji Ders Kitapları, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, sf: 67-80.
- Bedir, G. &Demir, S. (2006) İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının “İçerik, Dil ve Anlatım, Değerlendirme”, Ölçütleri Bakımından İncelenmesi. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi Bildiri Kitabı 2. Cilt. Kök Yayıncılık, Ankara.
- Düzgün, B. (2000). Fizik Konularının Kavratılmasında Görsel Öğretim Materyallerinin Önemi, Milli Eğitim, 148, 7-8.
- Küçükahmet, L. (2004). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu. (Ed.: 2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Tan, M.(1987). Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi, Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, T.E.D. Yay. Ankara, sf.167-191.
- Yalın, İ. H. (2003) Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme, Nobel Yayınları, Ankara.
- Zabun, B.(2002). Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.